

Pragmatismens innebörder och dess konsekvenser*

Cleo H Cherryholmes

Innebörder i pragmatism och pragmatiska innebörder

Under större delen av det tjugonde århundradet var pragmatismen ställd i skuggan, först av positivismens och senare av empirismens sätt att närma sig social teori och praktik med avseende på utbildning, filosofi, vetenskap och profession. Många anser (se exempelvis Rorty 1967, 1979) att det förnyade intresset för pragmatismen mot slutet av seklet tog fart eftersom positivismen och empirismen hade misslyckats med att skapa den kunskap om världen som de sökte.¹ Möjligheten att uppnå säker och positiv kunskap genom att tala korrekt om världen har på ett övertygande sätt ifrågasatts under de senaste trettio åren.² Pragmatismen erbjuder ett alternativ. Den vänder sig från sant och korrekt tal till effektivt tal, till handlingar som leder till önskade resultat.

Pragmatism och *praxis* har sina etymologiska rötter i det grekiska *pragma*. *Pragma* kan översättas med "det som har gjorts", "något som bör göras", "privata angelägenheter". *Pragma* är besläktat med *praggo* som översätts "att uträtta, att åstadkomma, att verkställa, att fullborda", "att utöva en livsstil" och "att ägna sig åt". Ordet *pragmatism* visar, enligt detta, på innebörder som att handla, leva, uppleva och göra. En översättning av *pragma* kan vara "resultat av handling".³

"Resultat av handling" är slående nära Charles Sanders Peirces sammanfattning i vad som har blivit känt som den pragmatiska maximen. Peirce formulerade maximen 1878 i sin essä "How to Make Our Ideas Clear" även om han då inte använde ordet *pragmatism*:

Consider what effects which might conceivably have practical bearings we conceive the object of our conception to have, then, our conception of these effects is the whole of our conception of the object (1878/1989, s 88).

Han skrev detta som ett sätt att klargöra meningen i intellektuella begrepp. Han hoppades att det skulle göra slut på ”metafysiska” spekulationer.⁴ Men Peirces maxim är inte entydig. Av den anledningen är det välkommet att han 1905 omformulerade den i en essärecension av en bok om kosmologi:

The method prescribed in the [pragmatic] maxim is to trace out in the imagination the conceivable practical consequences – the consequences for deliberate, self-controlled conduct – of the affirmation or denial of the concept; and the assertion of the maxim is that herein lies the *whole* of the purport of the world, the *entire* concept (1905/1984, s 494).

Ursprungligen formulerade Peirce den pragmatiska maximen som ett sätt att klargöra intellektuella begrepp. Det är bara ett kort steg därifrån till att utveckla maximen så att den även omfattar klargörande av handlingars mening. Om den pragmatiska meningen av ett begrepp ligger i dess ”möjliga praktiska konsekvenser” (*conceivable practical consequences*) så ligger, på motsvarande sätt en handlingar mening – exempelvis en policy som tvåspråkig undervisning eller en viss klassrumsstrategi – i dess ”möjliga praktiska konsekvenser”. Skillnaden mellan begreppsbildning och handling särskiljer i viss grad Peirces intresse för semiotik från William James och John Deweys intresse för socialt handlande (*social policy*).⁵

För att inte ge det felaktiga intrycket att tanke och handling är strukturellt olika, så bör nämnas att försök att dra en sådan skiljelinje snabbt dekonstrueras. Att tänka och att fantisera är att handla. De är resultat av materiella, fysiologiska processer. Men ibland är det viktigt att fokusera tänkandet som handling; vid andra tillfällen fokuserar man fysiska handlingar. Det finns ingen fast eller tydlig uppdelning mellan tanke och handling, eller med en mer klassisk terminologi, det finns ingen distinkt gräns mellan kropp och själ.⁶

Frank Macke, en nutida pragmatist, har formulerat följande vida karakterisering av pragmatismen, vilken enligt min mening sammanfogar tanke och handling.

Any reflection on the meaning of pragmatism will inevitably remind us that *pragmatism is in essence a discourse on the consequences of thinking*. It is the self-consciousness of discourse: thinking aware of its own presence and history – discourse manifest to consciousness through the moments of its effect (Macke 1995, s 158, min emfas).

För att man, i enlighet med Peirce, ska kunna ta de möjliga konsekvenserna på allvar krävs ett diskursivt utforskande av idéer. *Pragmatism* används ibland för att referera till ”konsekvenser”, ”resultat av handling” och ”diskurs[er] om tänkandets konsekvenser”.

Var ska man då börja söka efter de möjliga praktiska konsekvenserna? John Smith (1992) hävdade att Peirce förkastade ”the idea that one ’must’ begin somewhere, since... one can only begin where one is – in the middle of things and armed with a stock of beliefs that will retain their tenure until there appears some critical reason for questioning them or replacing them with other beliefs” (s 7). Vi börjar där vi är – i vår kontext. Möjligheten att kunna söka konsekvenser från en allomfattande gudomlig position (*a god’s-eye-view*), det vill säga en position utanför kontexten, finns inte.

Pragmatismen är mycket gammal och alldeles ny. Den är gammal på så vis att det är rimligt att anta att människor alltid har varit intresserade av konsekvenserna av sina föreställningar och handlingar. Att vara intresserad av konsekvenser har säkerligen haft ett överlevnadsvärde. Dessutom är det troligt att forskare av olika slag bedriver forskning i avsikt att förstå konsekvenser och orsaker till dessa. Exempelvis undersöker empiriska forskare konsekvenser som betecknas i termer av kausala slutsatser genom kontrollerad och systematisk forskning. Tolkande forskare är intresserade av konsekvenser som är förknippade med hur människor på olika vis förstår och kartlägger sin värld. Kritiska forskare är upptagna med de konsekvenser som skapas genom förtryckande sociala relationer, liksom av de konsekvenser som uppstår när människor erövrar en upplyst självförståelse av hur de tidigare har bidragit till sitt eget förtryck.

Pragmatismen är ny såtillvida att intresset för att utröna konsekvenser av tänkande överskrider gränserna för ortodoxier som empirism, hermeneutik och olika former av kritisk teori. Pragmatismen är ingen doktrin. Den är ett otydligt och illa definierat sätt att tänka och leva, och för det har den blivit kritiserad. Den pekar, i största allmänhet, på vägar att se mot framtiden.

Pragmatism som ett demokratiskt, induktivt och antiessentialistiskt experiment

Pragmatism kräver demokrati.⁷ Det finns ett uppenbart värde i att utgå från flera olika förmodanden, spekulationer, beskrivningar och tolkningar när man gör sig en föreställning om konsekvenser. Detta påstående är ett särskilt tydligt exempel på hur text (tänkbara konsekvenser) är beroende av kontext (situationen, bakgrunden).⁸ Social öppenhet, tolerans och experimenterande åstadkommer fler möjligheter än vad slutna, exklusiva och intoleranta miljö-

er gör. Det är på det sättet eftersom tyranni, autokrati, auktoritativt uppträdande och stränghet ju förhindrar öppna samtal och diskussioner.

Charlene Haddock Seigfried (1993) betonade detta när hon sammanförde feminismens och pragmatismens synsätt: "A central problem investigated by pragmatists over the years is how to preserve diversity in unity and how to develop unity out of diversity" (s 2). Hon fortsatte:

Pragmatism naturalized the transcendental search for eternal truths about reality by reflecting on the various ways that members of a community come to agree on the explanations that best join the funded character of experience with the goals sought and then critically revise their conclusions in light of further developments (s 2).

Gregory Pappas skrev i sin tur angående *experience*, som en kommentar till Deweys filosofi: "ethical inquiry needs to start with experience as one finds it. What one finds in more experience is interaction and not the traditional picture of an isolated moral conscience with duties and desires as her possessions" (1993, s 88).

Thomas Alexander (1995) placerade dessa idéer i ett vidare sammanhang: "Democracy cannot merely 'tolerate' diversity; it alone of all forms of civilization *requires* diversity. /.../ There is an initial need to *encounter difference meaningfully*" (s 75-76).

Utifrån denna inledning följer en argumentation som förenar demokrati och pragmatism:

1. Det finns inga garantier för att de individuella föreställningar (handlingar) som vi är benägna att bekräfta eller förneka (handla i enlighet med eller undvika) är riktiga, eller vackra eller effektiva (leder till önskade resultat).
2. Om vi inte har giltiga garantier för de konsekvenser och resultat våra idéer och handlingar leder till, är det förnuftigt (rationellt) att utforska ett brett spektrum av föreställningar (handlingsplaner) eftersom det är möjligt att någon annan kan ha idéer som är bättre, skönare eller mer effektiva.
3. Medveten och öppen kommunikation mellan individer och grupper förbättrar utforskandet av möjliga resultat.
4. Auktoritära, hierarkiska och traditionella organisationer och förhållanden – vanligen de som kräver ideologisk eller programmatisk renhet – begränsar de tänkbara konsekvenserna (sådana organisationer är inte pragmatiska och det är inte heller deras mål att vara det).

5. Pragmatism och demokrati är bundsförvanter eftersom pragmatism kräver den öppenhet som demokrati tillhandahåller och pragmatismen uppmuntrar det experimenterande som utgör demokratin.

Robert Westbrook (1991) citerar Dewey på denna punkt och menar att det inte kan finnas någon oenighet kring "[a] socialism of the intelligence and of the spirit", och fortsätter: "to extend the range and the fullness of sharing in the intellectual and spiritual resources of the community is the very meaning of community" (s 94). Demokratier är experimentella. Experiment är problematiska. Detta leder oss till frågan om fallibilism.

Pragmatismen är fallibilistisk, kontextuell, kontingent och holistisk.⁹ Jag ska diskutera dessa punkter var för sig och jag börjar med fallibilismen.

Att resonera kring konsekvenser av tänkande är att utsätta sig för oväntade eller mindre tilltalande resultat – eller både och. Vi riskerar att våra antaganden är felaktiga och ibland kan det vara farligt att ha fel. Vi kan exempelvis ha fel angående önskvärdheten i vår estetiska smak, vår kunskap om världen och tillförlitligheten hos sociala och politiska institutioner. Att föreställa sig konsekvenser är en induktiv process och det är källan till problemet. Konst och estetik, kunskap och forskning, den offentliga politiken och dess utfall, klassrumsstrategier och effekter av dem – dessa erfarenheter (*experiences*), som Dewey kunde ha sagt – är induktiva företeelser. Överläggningar utifrån samtal och erfarenheter rör sig ständigt i riktning från den situation vi befinner oss i, till en situation där vi ännu inte är.

Här följer en kort översikt över den induktiva process som leder till pragmatisk fallibilism:

- A1. Alla observerade X (t ex elevaktiva arbetssätt) har varit Y (t ex har följts av förbättrade testresultat).
- B. Alltså kommer alla framtida X (elevaktiva arbetssätt) att bli Y (följas av förbättrade testresultat).

Som i fallet med alla induktiva argument kan premissen (A1) vara sann och slutsatsen (B) falsk. Det förhåller sig så eftersom slutsatsen (B) innehåller information (resultaten av framtida handlingar) som saknas i premissen (A1) (Salmon 1963, s 14-17). Problemet med att konstruera A1 och B som ett giltigt och sanningsbevarande argument löses enkelt genom tillägget av en andra premiss (A2).

- A1. Alla observerade X (t ex elevaktiva arbetssätt) har varit Y (t ex har följts av förbättrade testresultat).
- A2. Framtiden blir likadan som det förflutna.

- B. Alltså kommer alla framtida X (elevaktiva arbetssätt) att bli Y (följas av förbättrade testresultat).

Tillägget A2 förvandlar det felaktiga induktiva argumentet till ett giltigt deduktivt argument i vilket slutsatsen bevarar de sanningar som finns i premiserna. Detta må nu vara ett giltigt och sanningsbevarande argument, men i praktiken är det oanvändbart. För att det ska bli giltigt måste vi anta det vi inte kan veta något om, nämligen att framtiden blir likadan som det förflutna. Spekulationer om framtiden, som vi inte kan ha bestämd kunskap om, står på spel när vi föreställer oss konsekvenser av övertygelser och handlingar. Även pragmatister intresserar sig för huruvida framtiden kommer att bli som det förflutna. Men de måste, som alla andra, handla innan fakta är kända, innan framtiden inträffar.

Fallibilism uppfattas ofta som något karakteristiskt för kognitiva förutsägelser. Är det, till exempel, möjligt att förutsäga effekten av att kombinera olika metoder för läsinlärning? Men artistiska uppfattningar och estetiska värden kan också ses som induktiva aktiviteter. De förutsäger i så fall vad som kommer att ge, eller inte ge, tillfredsställelse och nöje. Vi kan därmed lika lätt ha fel om konstens resultat som om resultaten av den ena eller den andra läsinlärningsmetoden. Så här formulerar Richard Shusterman (1992) det: "Our aesthetic concepts, including the concept of art itself, are but instruments which need to be challenged and revised when they fail to provide the best experience" (s 18). Vad som utgör "the best experience" är emellertid också en fråga som ställs på framtiden. Hur förnämliga våra resultat och upplevelser än är så finns alltid möjligheten att vi kan uppnå något bättre eller att vår uppfattning om vad vi önskar, eller av vad som är vackert, förändras. Imorgon är en annan dag. Även när vi har en säker uppfattning om vikten av ett socialt värde, som exempelvis social jämlikhet, så bör vi inte förvånas om innebörden av socialt värde varierar från en situation till en annan eller från tid till tid, eller om den ibland kräver social ojämlikhet.

För det andra, kontext. Kontexten, de sammanhang och situationer som utgör möjligheten för vår text (tänkbara konsekvenser), förändras. Förvissningen om hur något fungerar i en viss situation är ofta problematisk i en annan situation (en annan form av induktionsproblemet). Med risk för att säga det uppenbara; två situationer måste skilja sig åt på åtminstone ett sätt, annars är de samma situation. Därför kan exempelvis inte kunskap eller resultat från en lektion eller aktivitet eller enhet tillämpas med säker tillförsikt vid ett senare tillfälle, inte ens i samma klassrum eller skola. Med tidens gång blir en situation till två (en illustration av Derridas *différance*). I litteraturen

om forskningsmetodologi är detta känt som problemet med extern validitet (Cook & Campbell 1979). Olika situationer är per definition olika. Interaktionen mellan text och kontext upphör aldrig.¹⁰

För det tredje, kontingens. *Oxford English Dictionary* definierar *contingent* som ”not determined by necessity in regard to action or existence: free”. Det finns ingen försäkran om att världen är konstant, stabil eller i stagnation; hur skulle en sådan försäkran se ut och varifrån skulle den komma? Spekulation och experimenterande begränsas av världens kontingens. Föreställ er hur fallibilitet, kontext och kontingens är verksamma i klassrummet. Lärare har idéer. De presenterar dessa i god ordning. Idéerna är texter som läraren presenterar. De kan vara avsiktligt och överlagt inskrivna i undervisningsplaneringen. Och de fungerar utmärkt första gången. Ett år senare, i mötet med andra studerande, kommer lektionerna troligen att fungera bättre eller sämre, men annorlunda. De två studerandegrupperna kommer troligtvis att läsa texten – lärarens presentation – på olika sätt.

För det fjärde, holism. När vi lämnar åtskillnaden mellan text/kontext så förnekar vi oss möjligheten att se på världen i fragment.¹¹ Det finns ingen naturlig begränsning för vilka resultat eller konsekvenser som vi kan föreställa oss eftersom en konsekvens alltid leder till nästa och så vidare. Vi kan dock komma överens om begränsningar innan vi föreställer oss resultaten/konsekvenserna. (Om vi vill avgöra vad som är god undervisning så kan vi först bestämma att det är sådan undervisning som leder till att eleverna får bättre resultat på standardiserade tester och sedan avgöra undervisningens kvalitet genom testresultaten.) Men vi kan inte dra dessa gränser utan att ta med kultur eller politik eller andra komplicerande faktorer i beräkningen. (Standardiserade tester kan avvisas som möjliga mätinstrument med hänvisning till att även andra faktorer bör räknas in. Ett avvisande på kulturell grund kan bygga på att flickor alltid får sämre testresultat än pojkar.) Dessa överenskomna begränsningar ska dock skiljas från kategoriska begränsningar som har till syfte att utöva makt för att förhindra vidare utforskande av möjliga konsekvenser.

En effekt av fallibilism, kontextualism och kontingens är att de leder oss till att undvika, för att använda Wests (1989) term, dualismer som fakta/värde, objektiv/subjektiv, rationell/irrationell, analytisk/syntetisk, struktur/innehåll, teori/praktik, mål/medel och logik/retorik, vilka under lång tid har karakteriserat det moderna, analytiska och vetenskapliga tänkandet.¹²

Feminism och pragmatism delar den holistiska attityden. Mary Leach (1995, s 299) menar att:

Dualisms of the kind feminists are busy deconstructing, (subject-object, mind-body, consciousness-matter, each separate from each other and wholly independent) are, we would argue, reflective *products*, secondary objects *mistaken* for genuinely primary experience (diversity and identity, inter-connections and gaps, change and permanence, instability and stability, interdependent natural objects and organisms of all kinds, including the human organism).

Övergivandet av dualismer visar också på släktskapet mellan pragmatism och poststrukturalism. Richard Rorty framhåller att ”pragmatists and Derrideans are, indeed, natural allies. Their strategies supplement each other admirably” (1985, s 135). Detta resonemang leder oss till att använda strukturalismens logik för planering, policy och undervisning i den mån det leder till resultat som vi eftersträvar. Men vi gör då inte detta beroende på strukturalismens ”essentiella” egenskaper (se Cherryholmes 1988 för en längre diskussion om detta i fråga om utbildning).

Pragmatismens ställningstagande för de fyra ovanstående positionerna (fallibilism, kontextualism, kontingens och holism), motiveras av det jag kallat det induktiva problemet. Samma problem leder till en uppgörelse med essentialism, representationalism och foundationalism¹³, vilket jag nu ska behandla.¹⁴ Pragmatister förkastar dessa tre positioner eftersom de inte har någon önskan att uppnå det rätta. Pragmatister tror inte heller att det är möjligt att göra det. För att vara mer precis: Eftersom pragmatister är fallibilister så är de agnostiker snarare än ateister i dessa frågor. Varför? Eftersom fallibilismen också omfattar essentialistiska, representationalistiska och grundade övertygelser. Positivister, empirister och fenomenologer söker *korrekt* tal om världen, även om de utgår från olika antaganden och metoder. Pragmatister söker tala och handla *effektivt* i världen.

Essentialism är ”a metaphysical theory that objects [such as rocks, photons, textbooks, and standardized assessment tests] have essences and that there is a distinction between essential and non-essential or accidental predications” (Loux 1996, s 241). Enligt detta synsätt är det forskarens uppgift att ställa saker till rätta genom att avgöra vad som egentligen försiggår. Men mänsklig kunskap och bedömning av konsekvenser är resultat av mänsklig aktivitet. Det är möjligt att beskriva och tolka en händelse eller ett föremål på lika många sätt som det finns människor som beskriver eller tolkar. En kritiker kan argumentera för att detta öppnar dörren för kaos, anarki och kognitiv relativism där varje uppfattning och smak är lika värdefull. Men att ge upp sökandet efter en slutlig och bestämd ”Sanning” medför inte att alla uppfattningar är lika värdefulla. Om man intresserar sig för konsekvenser så är man en oreserverad realist. Det är inte möjligt att betrakta alla uppfattningar som lika giltiga.

Ett problem för essentialisterna är att de inte har någon måttstock mot vilken de kan testa sina beskrivningar och tolkningar. Hur kan man till exempel veta att man har sett och noterat en företeelses väsentliga egenskaper, själva kärnan i en händelse, eller om man kommit närmare eller längre ifrån den? De som försöker göra dessa bedömningar har olika syften när de söker de möjliga praktiska konsekvenserna och det finns inte någon "god's-eye-view". Olika syften leder ofta till olika framställningar och värderingar av en och samma föreställning, handling eller resultat. Dessa kan vara lika riktiga och ändå motsägande.¹⁵

När man gjort sig av med essentialismen försvinner också representationalismen. Rorty (1979, s 3) beskriver representationell kunskap som: "To know is to represent accurately what is outside the mind; so to understand the possibility and nature of knowledge is to understand the way in which the mind is able to construct such representations". Om det inte finns någon essens i exempelvis intelligens eller klassrumsklimat eller tänkande av högre ordning, så är det ett misstag att tro att detta som inte har någon essens kan representeras "exakt" och "objektivt". Rorty (1990, s 3) formulerade detta:

It is useless to ask whether one vocabulary rather than another is closer to reality. For different vocabularies serve different purposes, and there is no such thing as a purpose that is closer to reality than another purpose. In particular, there is no purpose that is simply "finding out how things are" as opposed to finding out how to predict their motion, explain their behavior, and so on.

Har naturen ett syfte? Om naturen hade ett syfte, hur skulle vi veta om våra syften stämmer överens med naturens?

Foundationalism är, så som den diskuteras här, "[the] thesis that criteria of justification are not purely conventional but stand in the need of objective grounding, being satisfactory only if truth-indicative" (Haack 1993, s 130).¹⁶ En sådan föreställning är i det närmaste en imperialistisk tanke. Som jag argumenterade ovan – om händelser och ting saknar essens så måste vi lämna föreställningen om att slutligt kunna representera dem. Som ett resultat av det finns det knappast något hopp om att man kan sätta upp objektiva regler som avgör när representationer är sanna eller falska genom att fånga något essentiellt karaktärsdrag hos en händelse eller ett ting. Så återstår att diskutera frågan om tillförlitlighet. Detta är kanske inte spännande, men det är användbart.

Pragmatister väljer inte förklaringar eller teorier för att de är bättre "representationer av" eller "föreställningar om" eller "bilder av" "verkligheten". Vi konstaterar i stället om våra antaganden fungerar eller inte genom

att handla i enlighet med dem och studera konsekvenserna. Detta handlings-sätt skulle kunna ge motsatta resultat om det skulle praktiseras igen i en framtida situation. De motståndare till pragmatismen som förespråkar essentialism, representationalism eller foundationalism av ett eller annat slag, är i den icke avundsvärda positionen att åberopa icke-pragmatiska eller post-pragmatiska framgångskriterier. Sådana motståndare måste vända sig till någonting bortom resultat och konsekvenser för att avskilja sig från pragmatismen. Ett foundationalist eller för-pragmatiskt eller post-pragmatiskt projekt som ligger bortom bedömningen av konsekvenser är svårt att föreställa sig. Hur kommer man bortom de texter som är våra observationer? Hur kan man överskrida tolkningen, kritiken och granskningen av dessa texter? Pragmatister uppskattar tveklöst den moderna vetenskapens och teknologins framgångar och segrar. Den moderna vetenskapen och teknologin har varit *effektiva* i produktionen av önskade resultat. Pragmatister tillbakavisar framställningar om vetenskapen och dess framgångar som grundad kunskap. Någon gång i framtiden, låt säga om 200 eller 300 år, eller i nästa vecka, kommer kanske någon att upptäcka, och slutgiltigt visa, att händelser och ting har essenser och då också specificera de regler som man måste följa för att kunna representera dem sant och korrekt. ”Do not block the road to inquiry” har varit en pragmatisk hållning alltsedan Peirces maxim, då den första pragmatisten formulerade individens meningsskapande (*the construction of meaning*) som resultatet av ett induktivt experiment.

Pragmatismens kritiker framhäver ibland att alla sociala teoretiker och praktiker intresserar sig för konsekvenser av tankar och handlingar. Här följer ett sådant argument:

1. Pragmatismen behandlar konsekvenser av tänkande;
2. alla sociala teoretiker och praktiker är intresserade av konsekvenser av tänkande; därav följer att,
3. om pragmatismen är den position som alla omfattar i fråga om social teori så finns det inget utmärkande för den och
4. om det inte finns något som utmärker pragmatismen så kan den inte länkas till någon speciell politik.

Ur detta framkommer kritik på två punkter. För det första så saknar pragmatismen något som utmärker den. För det andra så kan den inte länkas till någon speciell politik, exempelvis demokrati. Denna fråga debatterades mellan Ernesto Laclau och Rorty. Så här formulerade Laclau (1996, s 61) en mer restriktiv och sofistikerad version av angreppet på pragmatismen:

If pragmatic redescription is all there has been in history – and I do not back down from this conclusion – Rorty [and other pragmatists have] ... to show in what way not only Dewey, James or Wittgenstein have been engaged in pragmatic games, but also all kind of metaphysicians and dogmatic politicians who claimed to be doing exactly the opposite. Pragmatism becomes, in that way, something like an intellectual horizon allowing us to describe all currents of thought and all events in history. In that case, however, we cannot derive from pragmatistic premises any particular politics [such as democratic politics].

Richard Rorty (1996, s 73-74) svarade:

I do *not* “want to ground on pragmatist premises the concrete politics” I advocate, nor do I think that today’s liberalism is “the moment of full awareness of what is involved in pragmatism.” ... Do I... try to weld my liberalism and my pragmatism? Only to the following extent: I think that both are the expressions of, and reinforce, the same sort of suspicions of religion and metaphysics. Both can be traced back to some of the same historical causes (religious tolerance, constitutional democracy, Darwin). This is not a very tight weld, but I am not interested in making it any tighter.

De må vara så eller inte vara så att ”pragmatic redescription is all there has been in history”. Laclau (1996) skriver också: ”Pragmatism becomes... something like an intellectual horizon allowing us to describe all currents of thought and all events in history” (s 61). Men intellektuella horisonter är inte identiska, lika lite som geografiska horisonter är det. Vissa geografiska horisonter visar havet, is, bergstoppar, ökenvyer, böljande slätter, skyskrapor och så vidare. Vissa intellektuella horisonter avgänsas av strukturella hävdanden, allmängiltiga rättvisepinciper, epistemologi, estetik, etik och i fallet med pragmatismen, av en diskussion kring konsekvenser av tänkande. Dessa intellektuella horisonter tillhandahåller en fond för en till synes obestämbar mängd beskrivningar av världen.

Pragmatismens intellektuella horisont bortser ifrån första och slutliga principer och förnekar distinktioner mellan text och kontext, fakta och värde, subjekt och objekt, analytisk och syntetisk eller teori och praktik. Den producerar inte en unik läsning/förståelse av historia, samhälle eller utbildning. Jag vill påstå att det finns åtminstone feministiska (Fraser 1989), melioristiska (Campbell 1992), spekulativa (Rosenthal 1990), profetiska (West 1989), dekonstruktionistiska (Derrida 1996), liberala (Rorty 1982), estetiska (Shusterman 1992) och demokratiska (Dewey 1943/1980) pragmatister. Var och en föreslår olika vägar att berätta om okända konsekvenser.

Måste pragmatisk politik vara demokratisk eller liberal? Laclau (1996, s 67) ställer ånyo frågan till pragmatismen och dekonstruktionismen:

The question that looms on the horizon is this: are we really *applying* deconstruction and pragmatism to the political field or, rather, by radicalizing their respective logics are we unveiling their ultimately political nature?

Jag menar att vi gör båda dessa saker ("applying deconstruction" och "unveiling their... political nature"). Ett samtal om konsekvenser av tänkande leder med nödvändighet till politik. Samtalet är alltså med nödvändighet politiskt och det är en demokratisk politik. Det är självklart för pragmatister att försöka dekonstruera den förmodade distinktionen politisk/icke-politisk som Laclau antyder.

Denna förståelse/läsning av pragmatismen sammanfattar dess värde för en individuell pragmatist och för de likasinnade. Men möjligheten finns alltid att en pragmatist träffar på en dogmatiker och en ideolog. Vad gör man då? För detta tänkta samtal kan vi anta att dogmatikern troligen är en essentialist, representationalist eller foundationalist, innerst inne en fundamentalist. Uppenbarligen kan denne stoppa samtalet och insistera på ett strikt fasthållande vid första principer i ett försök att ställa saker till rätta. Trots att detta begränsar pragmatistens möjligheter så återstår flera strategier i ett sådant tänkt möte. Först, fortsatt samtalet. Samtal kan vara bildande. Bildning var av goda skäl viktig i Deweys pragmatism. För det andra, understryk tolkningens roll i det sociala livet. Även fundamentalister måste tolka sina uppenbarade texter. Oenighet om uppenbarelsen, antingen den är andlig eller sekulär, visar att tolkningar är problematiska. För det tredje, betona att frihetsgrader är tillgängliga genom tolkning och att en del av denna frihet kan användas för att gynna skönhet, tillfredsställelse och utveckling. Tolkningar kan på så sätt befrämja estetiskt tilltalande resultat. För det fjärde, notera att kritik kan vara användbar, inte bara för att dra upp en riktning för resultat, så som en ideolog kan tänkas göra, utan snarare för att berika resultaten.¹⁷

Vitsen med ett sådant samtal är att övertala dogmatikern att göra den språkliga vändningen – och det kräver inget förnekande av externa realiteter eller den yttre världen. Språket är viktigt för att handskas med och förhandla vår väg i världen. Dess formbarhet, flexibilitet och dubbeltydighet kräver tolkning och kritik av tolkningarna. När språket väl är av-förtingligt förlo rar fundamentalistiska argument och positioner en del av sin lockelse. Och säkert blir de mer sårbara. Det är dock troligt att det finns dogmatiker som motstår dessa försök till samtal och tillbakavisar den språkliga vändningen.

Noter

* Artikeln är en översättning av kapitlen 3 och 6 i *Reading Pragmatism* (1999, New York: Teachers College Press). Vi tackar författaren och förlaget för tillstånd att publicera dessa kapitel. Översättning: Eva Hagström.

1. Richard Rorty har, kanske mer än någon annan, återuppväckt intresset för pragmatismen med *Philosophy and the Mirror of Nature* (1979), *The Consequences of Pragmatism* (1982), *Objectivity, Relativism, and Truth* och *Essays on Heidegger and Others* (1991). Se dessutom Joseph Margolis, *Pragmatism Without Foundations: Reconciling Realism and Relativism* (1986); C G Prado, *The Limits of Pragmatism* (1987); Giles Gunn, *Thinking Across the American Grain: Ideology, Intellect, and the New Pragmatism* (1992); David Hall, *Richard Rorty: Prophet and Poet of the New Pragmatism* (1994).

Texter om pragmatism och utbildning: Min bok från 1988, *Power and Criticism: Poststructural Investigations in Education* närmade sig pragmatism och utbildning från ett poststrukturellt perspektiv. Se dessutom Tom Skrtic, *Behind Special Education: A Critical Analysis of Professional Culture and School Organization* (1991); Spencer Maxcy, *Educational Leadership: A Critical Pragmatic Perspective* (1991) och *Democracy, Chaos, and the New School Order* (1995); William Stanley, *Curriculum for Utopia: Social Reconstructionism and Critical Pedagogy in the Postmodern Era* (1992); Jim Garrison, *Dewey and Eros: Wisdom and Desire in the Art of Teaching* (1997) och *The New Scholarship on Dewey* (1995).

2. Jag skriver inte pragmatismens historia – för historien och kommentarer kan jag hänvisa till andra utmärkta källor. Några av de mer framstående är H S Thayer, *Meaning and Action: A Critical History of Pragmatism* (1981); Cornel West, *The American Evasion of Philosophy: A Genealogy of Pragmatism* (1989); John Murphy, *Pragmatism: From Peirce to Davidson* (1990).

3. William James översatte *pragma* med handling (*action*) i sin essä "What Pragmatism Means" (1907/1975, s 26). Jag tackar Richard Zinmantor för hjälp med dessa översättningar.

4. I en berömd föreläsning visade William James genom att berätta en historia om en ekorre hur den pragmatiska metoden kan användas för att klargöra mening. (Historien finns återgiven i Appendix A i *Reading Pragmatism*, Cherryholmes 1999).

5. Rooney (1993) uttrycker det så här:

Peirce's emphasis is much more positivistic than James's or Dewey's. His emphasis is on correct methodology, on establishing the meaning of terms with "practical consequences" that turn out for the most part to be the "sensible effects" of (preferably scientific circumscribed) action and observation. /.../ James and Dewey recognized that there are important dimensions of our full experience that are not necessarily reducible to ostensible action and sensible effect yet have "practical consequences" on our lives (s 22).

6. Ibland använder jag frasen "pragmatister tror". Men pragmatister tror många olika saker och är inte alltid överens. När jag använder denna fras hävdar jag bara att den ståndpunkt jag beskriver är pragmatisk till sin natur och att någon annan pragmatist kan vara överens med mig. Pragmatismen är inte någon ideologi och det verkar som om den kan vidareutvecklas i oändlighet, vilket kommer att framgå.

7. Raymond Boisvert (1995, s 165-166) gör en insiktsfull läsning av Deweys syn på demokrati och han pekar på följande: (1) "A democratic society is one which encourages 'individuality' as opposed to 'individualism'", där *individuality* är "to be measured by the distinctive manner in which a person can contribute to shared undertakings" och *indivi-*

dualism är ”assertion of self apart from others” – och därmed inte kan vara ett demokratiskt ideal. (2) Demokratiska samhällen tar ställning för frihet och jämlikhet, där frihet innebär möjligheten att utföra projekt i praktiken och jämlikhet innebär att varje människa är outbyttbar, d v s att vi är jämlika i det att vi skiljer oss från andra. (3) Demokratier karaktäriseras av social rörlighet (mobility) och flexibla sociala relationer.

8. Pragmatismens holism, som jag diskuterar nedan, medför en strävan mot att dekonstruera dualismer som text/kontext.
9. När pragmatister uttrycker sitt stöd för fallibilism placerar de sig i ett retoriskt underläge i jämförelse med exempelvis empirister, som tror att kontrollerade och systematiska undersökningar (forskning) kommer att leda dem närmare sanningen, och foundationalists av ett eller annat slag. (Se Haack 1993 för en redogörelse för olika typer av foundationalism (se även not 13). Det som Haack kallar ”foundherentism” liknar den position som jag beskriver i detta stycke.) Pragmatister kan tyckas placera sig själva i underläge jämfört med dem som hävdar att de har säkrare grund för sina argument. Underläget är att pragmatister hävdar att de har liten ”kunskap” i meningen essentiell eller grundad eller universell kunskap. Naturligtvis tror pragmatister att inte bara de själva utan också deras kritiker kan ha fel.
10. En anledning till att extern validitet är problematisk för forskningsmetodologer är att effekterna av interaktion inte är kända; dekonstruktionen av uppdelningen text/kontext uppkommer genom sådan oförutsägbar interaktion.
11. I det amerikanska originalet står härefter följande ”Looking to results and consequences cannot be categorically limited, except by stipulation, before the fact. Culture or politics or other complicating factors cannot be bracketed out.” Detta fann jag något svåröversatt så en personlig kommunikation med Cherryholmes resulterade i en omskrivning av stycket (övers anm).
12. Bl a har John Holder (1995) dekonstruerat diskinktionen mellan rationellt och kritiskt tänkande, vilken hade förts fram i kognitivistisk forskning och policies. Han argumenterade för en naturalistisk erfarenhetsteori där frågandet alltid redan är kontextuellt och i detta följde han i fotspåren av Deweys naturaliserade epistemologi.
13. Termen ”foundationalism” (foundationalist etc) står oöversatt i texten därför att det är svårt att finna en god svensk översättning. Foundationalism är uppfattningen att det finns en fast grund för kunskap. ”Foundational” har jag översatt med ”grundad”. Exempelvis skriver Cherryholmes vid något tillfälle ”foundational knowledge”, och han använder andra liknande formuleringar. Då har jag valt att översätta det ”grundad kunskap” eller motsvarande för att undvika det alltför osköna ”foundational kunskap” (övers anm).
14. Debatterna kring essentialism, representationalism och foundationalism är mer tekniska än övriga idéer som omfattas av detta kapitel. För ett kraftfullt inlägg från pragmatismens sida se Richard Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature* (1979). För kritik mot den pragmatiska hållningen, se Susan Haack, *Evidence and Inquiry* (1993) och Alan Malachowski, *Reading del Rorty* (1990).
15. I bokens tredje del ger Cherryholmes exempel på detta när han gör en feministisk, en kritisk och en dekonstruerande läsning av ”Reciprocal Teaching”. ”Läsning” ska här snarast förstås som att han studerar fenomenet ”Reciprocal Teaching” ur tre olika perspektiv. Det blir inte rimligt att säga att någon av dessa läsningar är riktigare än de övriga, i stället bidrar de till att fästa läsarens uppmärksamhet på olika aspekter av det studerade (övers anm).
16. Susan Bickford beskriver en *antifoundational* position som ”theories that reject an ahistorical, absolute foundation for knowledge and, relatedly, for the human self. Antifoundationalism does not refer to a source outside of history and society to justify its knowledge claims. But since they do *make* such claims, antifoundational theories are not ungrounded;

however, the grounds invoked tend to be contextual rather than transcendent” (1993, s 105).

Jane Duran skriver att en nonfoundational och pragmatisk kunskapsteori skulle: ”rely on the notion that gynocentric theory posits [sic!] knowledge as coming from communities or groups of believers. /.../ The emphasis is on the building up of confirmation through interpersonal relationships and the relevant discourse practices” (1993, s 165).

17. Martin Benjamin, filosof och kollega, karakteriserar skillnaden mellan pragmatister och ickepragmatister i termer av en tänkt omkopplare för ”gestalt”-byte. När omkopplaren är i den ena positionen ser man världen som pragmatist, i den andra positionen ser man världen som fundamentalist eller sanningssökare. Jag tror att den verksamma mekanismen i en sådan ”gestalt” är huruvida individen har gjort den språkliga vändningen och accepterat det som detta medför, i den pragmatiska positionen, eller om hon förtingligar språket, i den fundamentalistiska positionen.

Referenser

- Alexander, Thomas (1995): Educating the democratic heart: Pluralism, traditions and the humanities. I Jim Garrison, red: *The New Scholarship on Dewey*, s 75-92. Boston: Kluwer Academic Press.
- Bickford, Susan (1993): Why we listen to lunatics: Antifoundational theories and feminist politics. *Hypatia*, 8(2), s 104-123.
- Boisvert, Raymond (1995): John Dewey: An ”old-fashioned” reformer. I Jim Garrison, red: *The New Scholarship on Dewey*, s 157-173. Boston: Kluwer Academic Press.
- Campbell James (1992): *The Community Reconstructs: The Meaning of Pragmatic Social Thought*. Chicago: University of Illinois Press.
- Cherryholmes, Cleo H (1988): *Power and Criticism: Poststructural Investigations in Education*. New York: Teachers College Press.
- Cook Thomas D & Campbell Donald Thomas (1979): *Quasi-experimentation: Design and Analysis for Field Settings*. Boston: Houghton Mifflin.
- Derrida Jaques (1996): Remarks on deconstruction and pragmatism. I Chantal Mouffe, red: *Deconstruction and Pragmatism*, s 77-88. New York: Routledge.
- Dewey, John (1934/1980): *Art as Experience*. New York: G P Putnam’s Sons.
- Duran, Jane (1993): The intersection of pragmatism and feminism. *Hypatia*, 8(2), s 159-171.
- Fraser, Nancy (1989): *Unruly Practices: Power, Discourse, and Gender in Contemporary Social Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Garrison, Jim (1997): *Dewey and Eros: Wisdom and Desire in the Art of Teaching*. New York: Teachers College Press.
- Garrison, Jim, red (1995): *The New Scholarship on Dewey*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Gunn, Giles (1992): *Thinking Across the American Grain: Ideology, Intellect and the New Pragmatism*. Chicago: University of Chicago Press.
- Haack, Susan (1993): *Evidence and Inquiry: Towards Reconstruction in Epistemology*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Hall, David (1994): *Richard Rorty: Prophet and Poet of the New Pragmatism*. Albany: State University of New York Press.
- Holder, John (1995): An epistemological foundation for thinking: A Deweyan approach. I Jim Garrison, red: *The New Scholarship on Dewey*, s 7-24. Boston: Kluwer Academic Press.
- James, William (1907/1975): *Pragmatism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Laclau, Ernesto (1996): Deconstruction, pragmatism, hegemony. I Chantal Mouffe, red: *Deconstruction and Pragmatism*, s 47-68. New York: Routledge.
- Leach, Mary (1995): (Re)searching Dewey for feminist imaginaries: Linguistic continuity, discourse and gossip. I Jim Garrison, red: *The New Scholarship on Dewey*, s 123-138. Boston: Kluwer Academic Press.
- Loux, Michel J (1996): Essentialism. I Robert Audi, red: *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, s 241-243. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Macke, Frank J (1995): Pragmatism reconsidered: John Dewey and Michel Foucault on the consequences of inquiry. I Lenore Langsdorf & Andrew R Smith, red: *Recovering Pragmatism's Voice: The Classical Tradition, Rorty, and the Philosophy of Communication*, s 155-178. Albany: State University of New York Press.
- Malachowski, Alan, red (1990): *Reading Rorty*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Margolis, Joseph (1986): *Pragmatism Without Foundations: Reconciling Realism and Relativism*. New York: Blackwell.
- Maxcy, Spencer J (1991): *Educational Leadership: A Critical Pragmatic Perspective*. New York: Bergin & Garvey.
- Maxcy, Spencer J (1995): *Democracy, Chaos, and the New School Order*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
- Murphy, John P (1990): *Pragmatism from Peirce to Davidson*. Boulder, CO: Westview.
- Pappas, Gregory F (1993): Dewey and feminism: The affective relationships in Dewey's ethics. *Hypatia*, 8(2), s 78-95.

- Peirce, Charles Sanders (1878/1989): How to make our ideas clear. I Horace Standish Thayer, red: *Pragmatism: The Classic Writings*, s 79-100. Indianapolis, IN: Hackett.
- Prado, C G (1987): *The Limits of Pragmatism*. Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press International.
- Rooney, P (1993): Feminist-pragmatist Revisionings of Reason, Knowledge, and Philosophy. *Hypatia*, 8(2), s 15-37.
- Rorty, Richard (1979): *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rorty, Richard (1982): *The Consequences of Pragmatism*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Rorty, Richard (1985): Philosophy without principles. I W J Thomas Mitchell, red: *Against Theory: Literary Studies and the New Pragmatism*, s 132-138. Chicago: University of Chicago Press.
- Rorty, Richard (1990): Introduction. I John P Murphy, red: *Pragmatism from Peirce to Davidson*. Boulder, CO: Westview.
- Rorty, Richard (1991): *Objectivity, Relativism and Truth. Philosophical Papers* (vol 1), Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Rorty, Richard (1991): *Essays on Heidegger and Others. Philosophical Papers* (vol 2), Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Rorty, Richard (1996): Response to Ernesto Laclau. I Chantal Mouffe, red: *Deconstruction and Pragmatism*, s 69-76. New York: Routledge.
- Rosenthal, Sandra B (1990): *Speculative Pragmatism*. LaSalle, IL: Open Court.
- Salmon, Wesley C (1963): *Logic*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Seigfried, Charlene Haddock (1993): Shared communities of interest: Feminism and pragmatism. *Hypatia*, 8(2), s 1-14.
- Shusterman, Richard (1992): *Pragmatist Aesthetics: Living Beauty, Rethinking Art*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Skrtic, Tom M (1991): *Behind Special Education: A Critical Analysis of Professional Culture and School Organization*. Denver, CO: Love Publishing.
- Stanley, William B (1992): *Curriculum for Utopia: Social Reconstructionalism and Critical Pedagogy in the Postmodern Era*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Thayer, Horace Standish (1989): *Meaning and Action: A Critical History of Pragmatism*. Indianapolis, IN: Hackett.
- West, Cornel (1989): *The American Evasion of Philosophy: A Genealogy of Pragmatism*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Westbrook, Robert (1991): *John Dewey and American Democracy*. Ithaca, NY: Cornell.

